

УДК 37.035.3

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-214-68-73

ПЕТРИЧЕНКО Лариса Олексіївна –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту, Комунального закладу «Харківської гуманітарної-педагогічної академії» Харківської обласної ради
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3250-4321>
e-mail: larisa-petrichenko@ukr.net

ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОГО ІНФОРМУВАННЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ У XX-XXI СТ. В УКРАЇНІ

Молодь – головна рушійна сила кожного історичного періоду та сучасного світу, яка перебуває в центрі міжнародних, соціальних, економічних і політичних подій. В статті розглянуто умови і погляди науковців XX-XXI століття (проблема професійного самовизначення особистості отримала наукове вивчення тільки у XX столітті) на питання професійного самовизначення особистості, шляхи для вирішення проблеми самореалізації особистості, виявлення самовизначення фахівців через свою діяльність та через такі її аспекти: нормативний (сукупність тих вимог, які висуваються до особистості суспільством взагалі чи колективом зокрема – а) фізична, інтелектуальна, моральна готовність до виробничої праці; б) готовність до виконання обов'язків; в) готовність до згуртування колективу, його підтримка і розвиток); реальний (матеріальний або духовний внесок, який був зроблений для педагогічного колективу чи суспільства взагалі – а) особистий фактичний внесок, який особистість робить для колективу, та визнання його цінності; б) підтримка та позитивна оцінка активності, самостійності особистості в діяльності та спілкуванні в рамках моральних норм суспільства); психологічний (усвідомлення, співвіднесення вимог особистості і вимог оточуючих – а) загальна спрямованість на співпрацю; б) уміння підкоряти власні бажання на користь колективу). Закцентовано увагу на тому, що формування успішного професійного самовизначення молодого особистості вимагає від неї певних психічних, психологічних і фізичних властивостей, які відповідають вимогам обраної професії і сприяють успішному оволодінню нею. Проаналізовано зовнішні умови та індивідуальні особливості суб'єкта професійного самовизначення у період XX-XXI століття.

Ключові слова: діяльність, професійне визначення, пошук та вибір професії, професійна орієнтація, самопізнання та саморозуміння, самоіндифікація, самовизначення, психологічна готовність, зовнішні умови та індивідуальні особливості суб'єкта професійного самовизначення.

PETRYCHENKO Larysa Oleksiivna –

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogy, Psychology, Primary Education and Educational Management, Municipal Institution "Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3250-4321>
e-mail: larisa-petrichenko@ukr.net

ACTIVITIES IN THE FIELD OF PROFESSIONAL INFORMING OF THE YOUNGER GENERATION IN THE XX-XXI CENTURIES. IN UKRAINE

Youth is the main driving force of every historical period and the modern world, which is at the center of international, social, economic and political events. The article examines the conditions and views of scholars of the twentieth and twenty-first centuries (the problem of professional self-determination of the individual received scientific study only in the twentieth century) on the issue of professional self-determination of the individual, ways to solve the problem of self-realization of the individual, and the identification of self-determination of specialists through their activities and through the following aspects: normative (a set of requirements put forward to the individual by society in general or by a team in particular - a) physical, intellectual, moral readiness for productive work; b) readiness to fulfill duties; c) readiness to unite the team, its support and development); real (material or spiritual contribution that was made to the teaching staff or society in general - a) personal actual contribution that the personality makes to the team and recognition of its value; b) support and positive assessment of the activity, independence of the personality in activity and communication within the moral norms of society); psychological (awareness, correlation of the requirements of the personality and the requirements of others - a) general direction of the personality). The article emphasizes that the formation of successful professional self-determination of a young person requires certain mental, psychological and physical properties that meet the requirements of the chosen profession and contribute to the successful mastery of it. The author analyzes the external conditions and individual characteristics of the subject of professional self-determination in the period of the twentieth and twenty-first centuries.

Key words: activity, professional definition, search and choice of profession, professional orientation, self-knowledge and self-understanding, self-determination, self-determination, psychological readiness, external conditions and individual characteristics of the subject of professional self-determination.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Проблема професійного самовизначення особистості отримала наукове вивчення тільки у XX столітті. До того часу не було вільного вибору професії і професійний вибір найчастіше визначався соціальним походженням та класовою належністю людини, а також патріархальним

устроєм суспільства. У міру розвитку суспільства і виробничих відносин проблема професійного самовизначення дедалі більше ускладнювалася, виникали нові обставини його здійснення, а тому перед кожним новим поколінням з'являються її нові аспекти. Індустріальна революція привела до виникнення ринку праці та нових професій. Перед

великими масами людей постали проблеми пошуку роботи і професійної підготовки до неї. Зміна історичної ситуації докорінно розширила світ професій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Непересічну теоретично-практичну значущість для дослідження проблеми професійного самовизначення особистості мають наукові роботи учених: умови для обґрунтованого вибору особистістю професії (А. Адлер, Е. Берн, Л. Бондори, Е. Гінзберг, Ф. Парсонс, Д. Сьюпері та інші); вплив системи ціннісних орієнтацій особистості на професійне самовизначення (Д. Берлінгер, Р. Белл, Б. Бол, Д. Брупер, К. Вальтер, Р. Вільямс, Р. Інглеарт, А. Маслоу, С. Ньюмен, К. Роджерс, Б. Скіннер, Т. Терман, Г. Хіпд та інші); форми і методи організації навчального процесу з метою підготовки учня до професійного самовизначення (Д. Адаме, Р. Брунер, А. Дж. Вотгс, М. Ритлук, Р. Сліппері та інші); стратегії в організації професійного самовизначення учнів за допомогою роботи з розвитку ціннісно-моральної основи (В. Бенетт, Л. Колберг та інші); Л. Ботякової, В. Мачуського, А. Мордовської, Н. Побірченко, В. Синявського та інших (психолого-педагогічні основи формування у старшокласників готовності до професійного самовизначення); Л. Гуцан, Д. Закатнова, Л. Йовайши, Є. Клімова, Г. Левченка, О. Мельника, С. Осадчого, М. Піддячого та інших (методи активізації професійного та особистого самовизначення, методичні основи профорієнтації), Т. Бабко, А. Корсун, А. Назарчука, З. Охріменко, М. Шабдінова та інших (психолого-педагогічні аспекти проблеми формування готовності до професійного вибору в умовах допрофільної підготовки і профільного навчання).

Мета статті – вивчення поглядів науковців минулого та сучасності щодо проблеми професійного самовизначення та становлення особистості у процесі професіоналізації через різні форми діяльності – індивідуї, індивідуо-особистісної та особистісної – у XX-XXI столітті.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Головною рушійною силою постмодернового світу є молодь, яка не тільки перебуває у вирі різного спрямування соціальних, економічних, політичних і міжнародних подій, але й виступає як центр впливу на розвиток суспільного прогресу, визначаючи майбутнє своєї держави, свого суспільства, вагомо впливаючи, також, на подальший розвиток всього світового співтовариства. Висока мобільність, гнучкість, високий інтелектуальний потенціал молоді, надає їй таких широких можливостей. Проблема пошуку та вибору професії, у для кожної молоді людини, постає важливим етапом її життя, становлення її як особистості. Такий вибір формує майбутнє, адже від нього залежить довгий шлях навчання та праці, розвитку кар'єри, по суті це вибір свого місця в житті та суспільстві. Постмодерновий ринок праці вимагає та потребує високопрофесійних, мобільних працівників, готових оперативно приймати самостійні професійні рішення, нести відповідальність за їх реалізацію та втілення, успішно і ефективно

знаходити і реалізовувати себе у постійно мінливих соціально-економічних умовах.

Формування успішного професійного самовизначення молоді особистості, вимагає від неї певних психічних, психологічних і фізичних властивостей, які відповідають вимогам обраної професії і сприяють успішному оволодінню нею. Від молоді особистості вимагається набуття таких психологічних якостей, як розвиток природних здібностей, розширення та поглиблення професійних інтересів, ціннісні, моральні орієнтації та ідеали, кар'єрні прагнення, професійні плани, суспільно-політичні переконання.

Самопізнання та саморозуміння, самоіндифікація – шлях для вирішення проблеми самореалізації особистості. Розв'язання мотиваційних протиріч, свідомий вибір здійснюється особистістю самостійно, як результат формування ціннісної позиції. Існує адаптивний аспект цієї проблеми, який вимагає, серед іншого, узгодження всіх елементів ціннісно-сміислової структури особистості: природних чи набутих здібностей і соціально-економічних потреб; соціальне середовище і існуюча професійна структура, масштабів та глибини процесів її саморозвитку.

Самовизначення в контексті професійного становлення за переконаннями П.Г.Щедровицького, Александро Жозефіна, Л.М.Карнозової передбачає наявність трьох складових: процесу, суб'єкта та меж, відносно яких воно і відбувається. При цьому варто наголосити, що межі «просторів», в яких визначається людина, є неоднозначно заданими, власне, через що і стає можливим самовизначення. Сенса самовизначення тут розуміється як готовність особистості до дій, одночасно пов'язаних із змістом ситуації та особистісними орієнтаціями. Це здібність людини будувати себе саму, свою індивідуальну історію, вміння переосмислювати власну сутність. Принциповим є розуміння самовизначення як перманентного процесу, який має актову природу і потребує спеціального формування на всіх етапах професіоналізації [1]. Умовою успішного самовизначення є вихід за межі наявної ситуації, що забезпечується рефлексивними здатностями людини.

На шляху свого самовизначення фахівець в тій чи іншій мірі виявляє свою діяльність через такі її аспекти: нормативний (сукупність тих вимог, які висуваються до особистості суспільством взагалі чи колективом зокрема – а) фізична, інтелектуальна, моральна готовність до виробничої праці; б) готовність до виконання обов'язків; реальний (матеріальний або духовний внесок, який був зроблений для педагогічного колективу чи суспільства взагалі – а) особистий фактичний внесок, який особистість робить для колективу, та визнання його цінності; б) підтримка та позитивна оцінка активності, самостійності особистості в діяльності та спілкуванні в рамках моральних норм суспільства); психологічний (усвідомлення, співвіднесення вимог особистості і вимог оточуючих – а) загальна спрямованість на співпрацю; б) уміння підкоряти власні бажання на користь колективу).

Становлення особистості у процесі професіоналізації може набувати різних форм: індивідуї, індивіду-особистісної та особистісної. Для індивідуї форми професійного становлення характерне прагнення до збереження засвоєних норм і дій, підтримання балансу між собою й вимогами педагогічної діяльності. Індивіду-особистісна форма є перехідною і характеризується тимчасовою втратою фахівцем сенсу виконуваної діяльності та розбалансування системи «людина – педагогічна діяльність». Особистісна форма професійного становлення особистості виявляється у готовності фахівця до осмислення різних сторін обраної діяльності та переосмислення старих способів і засобів дії, стереотипних ставлень, в активному прагненні до нових смислів у виконуваний роботі. Цей спосіб професійної поведінки стає можливим завдяки здатності професіонала до самовизначення й саморозвитку.

Потреба людини у самовизначенні обумовлюється специфічними внутрішніми умовами розвитку: формуванням світогляду як узагальненої форми самосвідомості, що виявляється у прагненні оцінити себе з позиції декларованих у суспільстві і фактично пануючих у ньому цінностей, та «відкриттям Я», що має прояв через почуття власної індивідуальної цілісності і неповторності [2].

Життєву орієнтацію людини зумовлює синтез образу «Я», уявлення про себе та образу світу – «світогляд особистості, когнітивними умовами формування якого є засвоєння суб'єктом системи наукових знань, розвиток здібностей до творчого мислення, досягнення високого рівня пізнавальної активності» [5]. Отже, ствердження власної позиції в життєвих ситуаціях виявляється через систему ціннісно-орієнтаційних категорій: цілі, потреби, інтереси, мотиви, цінності. Як відомо, ціннісні орієнтації визначають мотивацію поведінки особистості і є вагомим чинником впливу на всі сторони життя людини.

Якщо говорити про причини виникнення та розвитку профорієнтації як науково-практичного спрямування на початку ХХ ст. в західних країнах, то вони наступні: 1) економічні причини, пов'язані з бурхливим зростанням виробництва і потребою роботодавців в якісному відборі і підготовці кадрів («промисловий бум»); 2) соціальні причини, пов'язані з міграцією значних мас населення з сіл у міста в пошуках роботи. Але була і *психологічна причина*, пов'язана зі зміною свідомості багатьох людей: це проблема свободи вибору, коли людина, вихований в патріархальних традиціях з високим ступенем визначеності свого майбутнього (діти селян, ремісників і т.п. зазвичай брали справу своїх батьків і проблема вибору перед ними гостро не стояла), раптом опинявся у великому місті, де маса заводів, фабрик і багато професій. Так, важливим напрямом на шляху підвищення ефективності підприємств вважалося їх укрупнення. Держава здійснювала заходи по удосконаленню системи управління важкою промисловістю, надавала перевагу її укрупненню.

Отже, в роки НЕПу в Україні почалося господарське піднесення в промисловості.

Зменшилася інфляція, зміцнювалась грошова система. Відкрились біржі, ярмарки, різні торговельні підприємства, що викликало важливі соціальні зрушення, а саме: встановлення міцного зв'язку державної промисловості з ринком та селом [4].

Багато в таких ситуаціях губилися і дуже потребували допомоги, яка надавалась на вже існуючих на той час біржах праці, але часто не припускала врахування інтересів і можливостей людей, що опинилися перед складним вибором. Виникла необхідність, вже через психологічні причини, в розвитку науково обгрунтованої профконсультації.

Таким чином, сама можливість самовизначатися (як реальна свобода) виявляється лише «ілюзією», якщо людину спеціально не готувати до ефективних, самостійним і усвідомленим діям в умовах свободи.

У школах питаннями профорієнтації (профвідбору) займалися педологи. У 30-і рр. Центральна лабораторія з профконсультації та профвідбору ВЦРПС стала розробляти систему шкільної профорієнтації. У 1927 р. була вперше розроблена програма трудового навчання, яка поряд з прищепленням учням навичок обробки дерева, металів, тканин та інших матеріалів ставила завдання навчання елементам, необхідним у будь-якому трудовому процесі: планування, вибору матеріалу та інструменту, оцінки виконаного виробу та ін. Практикувалися екскурсії на виробництво, працювали технічні гуртки, у низці шкіл було запроваджено виробничу практику учнів.

Таким чином, період НЕПу і до середини 30-х рр., коли ще існувала відносна економічна свобода, можна назвати початком становлення профорієнтації. У країні існувала ціла мережа профорієнтаційних установ. Виникали регіональні школи профорієнтації.

Із ліквідацією 1936 р. профорієнтаційних підрозділів відбувається скасування трудового навчання у школі, «яке за змістом та організацією не відповідало директивам партії про загальне та політехнічне навчання...», а також різке згортання профорієнтаційної роботи.

У роки Великої вітчизняної війни (1941-1945 рр.) професійна орієнтація здійснювалась в контексті трудового виховання. В умовах масового призову до армії працівників виробничої сфери у вирішенні проблеми трудових ресурсів стала переважати практика примусового залучення (мобілізації) молоді до навчання різних робітничих професій. Практика примусової мобілізації молоді до вивчення різних робітничих професій полягала в обов'язковому виконанні місцевими органами розкладу уряду щодо певної кількості юнаків та дівчат, спрямованих у ті чи інші установи початкової професійної освіти.

На початку 50-х рр. ХХ ст. в Українській РСР (як і на всьому радянському просторі) намітилися протиріччя між суспільно-економічними потребами в технологізації промисловості і сільського господарства та нездатністю існуючої системи шкільної освіти забезпечити відповідну підготовку

молоді. Зміст загальноосвітнього навчання відставав від досягнень науки.

Вибір професії молоддю визначався в ці роки, головним чином змістом і рівнем отриманої освіти, а також станом здоров'я. Специфіка профорієнтації і профвідбору не вкладалася в рамки офіційної політики тих років, згідно з якою суспільні інтереси повинні повністю домінувати над особистими, а для оцінки можливостей людини вважалося за достатнє визначити її соціальні мотиви, морально-політичну зрілість. Гострій критиці піддавалося все те, що було пов'язане зі спробою завчасно вивчити індивідуальні особливості людини, її нахили та здібності, знайти можливість для максимально повного їх використання. В цей період не існувало спеціальних служб з профорієнтації. Але незважаючи на зазначене, тогочасна молодь все-таки отримувала допомогу в професійному самовизначенні. Певна робота проводилася вчителями шкіл, викладачами професійних навчальних закладів, засобами масової інформації [8].

Отже, як зауважує О.Г. Пономаренко, у 50-ті роки відбувалося забуття колишнього досвіду і майже повна відсутність нового, відхід від вирішення цієї проблеми, незначна участь учених і фахівців у процесі профорієнтації. У цей період припинилася діяльність з організації єдиної державної служби профорієнтації, і упродовж майже тридцяти років вітчизняна шкільна освіта була однаковою на усій території країни [7].

Початком нового періоду у дослідженні професійного самовизначення особистості (1958 – 1984 рр.) стало ухвалення Закону України «Про зміцнення зв'язку школи з життям та про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР» від 24.12.1958 р. В основу Закону покладено принцип поєднання навчання з продуктивною працею. Відповідно до Закону, особи, які закінчують середню школу повинні отримувати повну середню освіту та професійну підготовку до роботи в одній із галузей народного господарства чи культури.

Отже, розвиток народної освіти в СРСР на початку цього періоду був позначений перебудовою системи освіти. Необхідність у реформі була обумовлена нестачею кваліфікованої робочої сили через наслідки війни, поганою підготовкою випускників школи до практичної діяльності та орієнтацією їх лише на продовження навчання у вузах та технікумах. Підготовка кваліфікованої робочої сили стає однією з найважливіших функцій освіти. Фактично, наприкінці 50-х у 60-ті роки відбувається професіоналізація середньої школи. Це завдання вирішувалося шляхом розвитку загальноосвітньої школи як трудової та політехнічної, поєднання навчання з продуктивною працею. Профорієнтація школярів на цьому етапі сприймається як складова їх трудової підготовки. При цьому питання педагогіки індивідуального підходу до професійного самовизначення молоді залишаються поза увагою дослідників.

У 60-х роках була відкрита лабораторія профорієнтації в НДІ психології в Києві, керівником якої був призначений Б. А. Федоришин

– педагог, фундатор психолого-педагогічної школи професійної орієнтації Він наголошував на усвідомленому ставленні дітей різного віку до вибору професії, а згодом – на прагненні молодої людини реалізуватися у професійній діяльності. Таке ставлення до професії у сучасної молоді забезпечується реальними життєвими потребами, очікуванням якісного продукту їх діяльності. Важливою ідеєю Б.О. Федоришина, яка реалізується сьогодні, була реальна свобода вибору для кожного члена суспільства свого місця на ринку праці, різноманітне сприяння підвищенню соціально-професійної мобільності робочої сили, формування її конкурентоспроможності [6].

Таким чином, у період Хрущовської «відлиги», період відродження деяких демократичних свобод, в Україні спостерігалось відродження профорієнтації. У цілому процеси реформування освіти на цьому етапі були обумовлені соціально-економічними передумовами, тоді як гуманістично орієнтовані, індивідуально-особистісні передумови залишалися на другому плані.

70-ті роки характеризуються ухваленням низки постанов з метою подальшого зміцнення зв'язку навчання та виховання з життям, практикою, покращенням підготовки школярів до свідомого вибору професії та праці у народному господарстві. Важливою подією у розвитку профорієнтаційної роботи стало прийняття Міжнародною організацією праці Рекомендації МОП №117 «Щодо професійного навчання» 1962 р. та Конвенції про професійну орієнтацію та професійну підготовку в галузі розвитку людських ресурсів від 23.06.1975 № 142. У Резолюції термін «професійне навчання» трактується як будь-який вид навчання, яке дає можливість набутти або розвинути знання й майстерність технічного чи професійного характеру або ж такі, які є необхідними для виконання функцій молодшого керівного персоналу, незалежно від того, викладаються вони на підприємстві чи поза ним, і яке включає професійне перенавчання. Окрім того, зазначається, що система останнього повинна вивчатися, розроблятися і розвиватися: а) з урахуванням стану й тенденцій ринку зайнятості, заходів, що провадяться з метою покращання або збільшення виробництва, а також можливостей забезпечення учнів відповідною роботою, і б) у співробітництві з організаціями роботодавців і працівників, де такі існують, і якщо можуть бути укладені відповідні угоди з метою такої співпраці [9].

Відповідно до Конвенції про професійну орієнтацію та професійну підготовку в галузі розвитку людських ресурсів, держава ухвалює й розвиває всебічну й скоординовану політику, програми професійної орієнтації і професійної підготовки, що враховують: а) потреби, можливості і проблеми зайнятості як на регіональному, так і на національному рівні; б) стадію й рівень економічного, соціального й культурного розвитку; в) взаємозв'язок між розвитком людських ресурсів та іншими економічними, соціальними й культурними цілями. Зазначена політика й програми призначені для підвищення здатності окремої особи створювати і справляти вплив

(індивідуально або колективно) на виробниче й соціальне середовище. Вони також стимулюють і дають змогу всім особам на засадах рівності й без будь-якої дискримінації, розвивати й застосовувати свої здібності до праці у власних інтересах і відповідно до своїх прагнень, але з урахуванням потреби суспільств. Кожен член МОП поступово розширює, пристосовує й гармонізує свої системи професійної підготовки, з тим щоб вони відповідали потребам молодих людей і дорослих у здобутті професійної підготовки протягом усього їх життя у всіх секторах економіки, в галузях економічної діяльності та на всіх рівнях кваліфікації й відповідальності [3].

За багатьма авторитетними оцінками, профорієнтація в СРСР була остаточно «реабілітована» у 70-ті роки. Однак, слід зауважити, що 70-ті роки – початок 80-х років ХХ століття характеризуються поверненням командно-адміністративної системи, що вплинуло й на розвиток професійного самовизначення у цей період. Так, у профорієнтації в ці роки починає затверджуватись управлінський підхід, що регламентує вибір учнями масових робітничих професій у сфері матеріального виробництва. Цей етап характеризувався прагненням підігнати особистість під вимоги професії, відсутністю у учнів мотивації до оволодіння передбачуваною професією через неможливість вибору напрямів професійного розвитку на етапі шкільного навчання, оскільки визначальним залишався типовий зміст освіти, що не сприяв індивідуальній побудові професійних планів.

Третій етап (1984 – 1991 рр.) характеризується для системи освіти сприятливим поєднанням двох факторів: реформою загальноосвітньої та професійної школи та перебудовою соціально-економічного та політичного життя країни. Початок цього етапу поклала реформа загальноосвітньої та професійної школи (1984 р.), поставивши питання про якісне поліпшення підготовки школярів до життя та праці, а також про досконалість системи управління профорієнтацією. У другій половині 80-х роках починає зростати роль системно-організаційних та індивідуально-особистісних передумов трансформації школи. Посилення уваги педагогів до індивідуальних освітніх запитів учнів, що визначається, насамперед, потребами особистості у широкій загальноосвітній підготовці з метою самореалізації у світі, що змінюється, актуалізувало необхідність розробки нових підходів до професійного самовизначення молоді.

Сьогодні професійне самовизначення молоді особистості до значної міри є індивідуальною формою взаємодії з мікросоціумом. Однак, особистість, що не змогла, чи виявилась нездатною самореалізуватися, також виявляється не здатною пристосуватися до сучасних соціально-економічних потреб суспільства. Натомість, мобільність, вміння оцінити ситуацію, вчасно прийняти рішення щодо коригування та змін у професії, є запорукою успішної професійної діяльності та самореалізації в умовах сучасного ринку праці. Конкуренція на ринку праці дедалі стає все більшою, тому вагомим стає процес самовизначення, який вимагає

постійного корегування системи ціннісних орієнтацій в формуванні свого майбутнього, створення «свого, власного» ідеального образу професіонала.

Актуальною у сучасному світі стає система професійної орієнтації. Вона забезпечує високотехнологічне конкурентно спроможне майбутнє держави, також, сприяє підготовці підростаючого покоління, молоді та навіть дорослих до оптимального вибору професії, передбачає професійне навчання та визначення напрямків професійного удосконалення та професійної перепідготовки.

Великого значення у процесах професійного самовизначення набуває професійне інформування.

Діяльність у сфері професійного інформування молодого покоління передбачає послідовне вирішення наступних завдань: 1. поширення привабливої, мотивованої інформації про найбільш затребувані та поширені професії; 2. привабливе, позитивне інформування про способи та умови оволодіння професійними навичками, тої чи іншої професії; 3. формування позитивного іміджу, позитивного ставлення до різних видів професійної діяльності; 4. формування стійких професійних інтересів та правильно мотивованих намірів, в основі яких лежить усвідомлення балансу соціально-економічних потреб суспільства та психофізіологічних особливостей (можливостей) особистості.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, ми з'ясували, що самовизначення в усі історичні періоди пов'язане з цінністями, з потребою формування змістовної системи, в якій провідне місце належить проблемі сенсу життя, з орієнтиром у майбутнє. Саме з окресленим орієнтиром пов'язана діяльність у сфері професійного інформування молодого покоління, адже в основі професійного самовизначення лежить особистісне самовизначення, що має ціннісно-змістовну природу. Це активне окреслення особистістю своєї позиції відносно суспільно виробленої системи цінностей, визначення на цій основі сенсу свого власного існування та професійного визначення. Тому при проведенні профорієнтаційних заходів необхідно звернути увагу на розвиток молоді особистості як суб'єкта діяльності свого розвитку, тобто здатності до саморозвитку. Разом з тим необхідно стимулювати активність та самостійність молодих людей до саморозвитку; ставити завдання та добиватися їх виконання у формуванні усвідомленості, обдуманості і відповідальності у процесі прийняття рішення про вибір майбутньої професії. Зазначимо, що профорієнтація повинна зайняти чільне місце у діяльності широкого кола середніх навчальних закладів. Цей шлях пов'яже систему освіти з економічною системою, поєднує вибір професії учнівською молоддю з потребами ринку праці у кадрах, сьогодення молодих людей з їх майбутнім.

Підводячи деякі підсумки зазначимо, що для свідомого самостійного професійного самовизначення особистості необхідна конкретна, правдива, інформація щодо суттєвих умов вибору певної професії, про різнобарв'я світу професій

(профінформація); усвідомлення та прийняття своїх індивідуально-психологічних особливостей (профконсультація); визначення індивідуальних, притаманних тільки цій особистості професійно важливих якостей (профвідбір); потреби ринку праці в кадрах зараз і на перспективу; можливості оволодіння тією чи іншою професією, а також, можливість підвищення кваліфікації, або перекваліфікації; успішної професійної діяльності у майбутньому.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Александрo Жозефіна. Рефлексивне самовизначення особистості як фактор готовності до управлінської діяльності: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2000. 15 с.
2. Баришева О. І. Самовизначення та самореалізація як мотив участі старшокласників у гуртковій роботі: Дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України. Київ, 2001. 249 арк.
3. Конвенція МОП № 142 «Про професійну орієнтацію та професійну підготовку в галузі розвитку людських ресурсів» від 23.06.1975 р. Конвенції та рекомендації, ухвалені МОП: у 2-х т. Женева: Міжнар. бюро праці, 1999. Т. II (1965–1999). С. 1025-1027.
4. Коріненко П. С., Бармак М. В., Фартушняк А. К., Терещенко В. Д., Старка В. В. Курс лекцій з історії України XX – початку XXI століття. У двох частинах. Частина I (поч. XX ст. – 1939 р.). Пробне видання. Тернопіль, 2010. 376 с. URL: <http://zno.academia.in.ua/mod/book/view.php?id=3533>
5. Панченко С. М. Особистісне самовизначення старшокласників як психологічна проблема. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. Київ: ЗАТ «Неотес», 2000. Т. 2. Ч. 6. С. 247-253.
6. Побірченко Н. А., Сергєєнкова О. П., Сургунд Н. А. Витоки неперервної професійної орієнтації у працях вітчизняного дослідника Бориса Федоришина. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2014. № 4. С. 45-48.
7. Пономаренко О. Г. Історичні аспекти становлення й організації професійної роботи в Україні та Великій Британії. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2013. №34. С. 104–109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimm_2013_34_24
8. Професійна орієнтація : підручник [для студентів] / Сгорова Є. В., Ігнатович О. М., Кобченко В. В., Литвинова Н. І., Марченко І. Б., Мерзлякова О.Л., Синявський В. В., Татаурова-Осика Г. П., Шевенко А. М.; [за ред. О. М. Ігнатович]. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 240 с. С. 18-19.
9. Рекомендація МОП №117 щодо професійного навчання від 27.06.1962 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_106

REFERENCES

1. Aleksandro, Zhozefina. (2000). Refleksyivne samovyznachennia osobystosti yak faktor hotovnosti do upravlinskoї diialnosti [Reflective self-determination of personality as a factor of readiness for managerial activity]: Avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk: 19.00.01. Kyivskiy natsionalnyi un-t im. Tarasa Shevchenka. Kyiv. 15 s. [in Ukrainian]
2. Barysheva, O. I. (2001). Samovyznachennia ta samorealizatsiia yak motyv uchasti starshoklasnykiv u hurtkovii roboti [Self-determination and self-realization as a motive for high school students' participation in club work]: Dys. ... kand.

psykhol. nauk: 19.00.07. Instytut psykholohii im. H.S.Kostiuka APN Ukrainy. Kyiv. 249 ark. [in Ukrainian]

3. Konventsiia MOP №142 «Pro profesiinu oriientsatsiiu ta profesiinu pidhotovku v haluzi rozvytku liudskykh resursiv» vid 23.06.1975 r. Konventsii ta rekomendatsii, ukhvaleni MOP: u 2-kh t. (1999). [ILO Convention No. 142 "On Vocational Guidance and Training in the Field of Human Resources Development" of 23.06.1975 Conventions and Recommendations adopted by the ILO: in 2 vols.]. Zheneva: Mizhnar. biuro pratsi. T. II (1965–1999). S. 1025-1027. [in Ukrainian]
4. Korinenko, P. S., Barmak, M. V., Fartushniak, A. K., Tereshchenko, V. D., Starka, V. V. (2010). Kurs lektsii z istorii Ukrainy XX – pochatku XXI stolittia [A course of lectures on the history of Ukraine in the twentieth and early twenty-first centuries]. U dvokh chastynakh. Chastyna I (poch. KhKh st. – 1939 r.). Probne vydannia. Ternopil. 376 s. URL: <http://zno.academia.in.ua/mod/book/view.php?id=3533> [in Ukrainian]
5. Panchenko, S. M. (2000). Osobystisne samovyznachennia starshoklasnykiv yak psykholohichna problema [Personal self-determination of high school students as a psychological problem]. Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii. Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H.S.Kostiuka APN Ukrainy / Za red. S.D.Maksymenka. Kyiv : ZAT «Neotes». T. 2. Ch. 6. S. 247-253. [in Ukrainian]
6. Pobirchenko, N. A., Serhieienkova, O. P., Surhund, N. A. (2014). Vytoky neperervnoi profesiinoi oriientsatsii u pratsiakh vitchyznianoho doslidnyka Borysa Fedoryshyna [The Origins of Continuous Professional Orientation in the Works of the Ukrainian Researcher Borys Fedoryshyn]. Rynok pratsi ta zainiatist naselennia. № 4. S. 45-48. [in Ukrainian]
7. Ponomarenko, O. H. (2013). Istorychni aspekty stanovlennia y orhanizatsii proforiientsatsiinoi roboty v Ukraini ta Velykii Brytanii [Historical aspects of the formation and organization of career guidance in Ukraine and the Great Britain]. Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia y pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy. №34. S. 104–109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimm_2013_34_24 [in Ukrainian]
8. Profesiina oriientsatsiia : pidruchnyk [dlia studentiv] (2014) [Professional orientation: a textbook [for students]] / Yehorova, Ye. V., Ihnatovych, O. M., Kobchenko, V. V., Lytvynova, N. I., Marchenko, I. B., Merzliakova, O.L., Syniavskiy, V. V., Tataurova-Osyka, H. P., Shevenko, A. M.; [za red. O. M., Ihnatovych]. Kirovohrad : Imeks-LTD. 240 s. S. 18-19. [in Ukrainian]
9. Rekomendatsiia MOP №117 shchodo profesiinoho navchannia vid 27.06.1962 r. [ILO Recommendation No. 117 concerning Vocational Training, 27.06.1962]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_106 [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПЕТРИЧЕНКО Лариса Олексіївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Наукові інтереси: управлінська діяльність та професійна підготовка майбутніх вчителів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

PETRYCHENKO Larysa Oleksiivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogy, Psychology, Primary Education and Educational Management, Municipal Institution "Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council.

Scientific interests: management and professional training of future teachers.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2024 р.